

TÜRKİYEDE İNSAN HAKLARININ GELİŞMESİ İLE İLGİLİ HAREKETLER. (1952 Yılında)

I

1952 yılında çıkan, İnsan Hakları ile ilgili teşriî mevzuat

I — SOSYAL ve EKONOMİK HAKLAR ALANINDA :

1 — İş akdinin feshinden mütevellit tazminat hukuku :

8/2/1952 tarihinde kabul edilip 13/2/952 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 5868 sayılı kanun, iş akdinin iş kanununun derpiş ettiği hallerde feshi halinde, üç yıldan fazla çalışmış bulunan işçilere, her bir tam iş yılı için on-beş günlük ücret tutarında bir tazminat verileceğini şart koşturmuştur

2 — Analık sigortası veya analık yardımı :

4778 sayılı kanun, Türkiye'de iş kazaları ile meslek hastalıkları ve analık sigortaları hakkında hükümler koymuştu. Bu kanun 5564 sayılı kanunla bir tadile uğramıştı. Şimdi 9/5/952 tarihinde kabul edilip 16/5/952 tarihinde yayımlanan ve yürürlüğe giren 5929 sayılı kanun bir tadil daha getirmiştir. Buna göre; sigortalı kadının veya karısı için analık yardımından faydalanacak sigortalı erkeğin bu sigorta veya analık yardımından faydalanmaları için iş yerlerinde çalışmaları gereken müddeti (160) gün olarak tesbit etmiştir.

3 — İşin gerektirdiği âdil tazminatın sağlanması :

12/5/952 tarihinde kabul edilen ve 17/5/952 tarihinde yayımlanan ve yürürlüğe giren 5930 sayılı kanun, tren, vapor ve kara yolları vesaitinde gezici olarak posta götürüp getiren ve posta işlemi yapan P.T.T. memur ve hizmetlileri ile bunlara refakat ettirilen hammallara, kilometre ve deniz mili hesabıyla prim verileceğini emretmektedir.

4 — İş gücünün yetiştirilmesi, kendisine iş imkânının temini ve bu iş gücünün tevzini hususunda :

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, iş gücünün, gerekli ehliyet ve meslekî ihtisas bakımından yetiştirilmesini; bu iş gücüne, yeter derecede iş imkânının temin edilmesini; insan gücü durumu ile iş arz ve talebinin tevzini, iktisadî ve sosyal kalkınma ve gelişmede önemli görmüştür. Bu sebeple, bu hususlarda faaliyette bulunmak üzere, milletlerarası çalışma bürosu (B.

İ. T.) bir anlaşma yaparak İstanbulda, yakın ve orta doğu iş gücü faaliyet merkezi kurmuştur. Bu husustaki anlaşma 6/6/952 tarihinde kabul edilen ve 13/6/952 tarihinde yayımlanıp yürürlüğe giren 5947 sayılı kanunla onanmıştır.

5 — Basın mesleğinde çalışanlarla çalıştırılanların karşılıklı haklarının sağlanması :

Her türlü fikir ve san'at işlerinde çalışanların mühim bir kısmı mevcut iş kanunu hükümlerinden faydalanmayordu. Bu sebeple 16/6/952 tarihinde kabul edilen, 20/6/952 tarihinde yayımlanan ve yürürlüğe giren 5953 sayılı kanun mevkutelerde çalışan Başmuharrirlerden İdare Müdürlerine kadar, bir sürü personeli gazeteci olarak tavsif etmiş ve iş verenler karşısında, bunların hukukunu teminat altına almıştır. Bilmukabele, onların karşısında da iş verenlerin haklarını sağlamıştır. Bunu şöyle özetlemek mümkündür :

A — Gazetecinin hukuku : Bir kerre, gazeteciyi, kendisini çalıştıran iş verene karşı, yazılı bir mukavele bağlar ve himaye eder. Bu iş akdinin iş veren tarafından feshi için, belli müddetlerden önce ihbar mecburiyeti vardır. Ayrıca gazeteciye hizmet yılına göre değişen tazminatlar verilmesi de gerekir. Buna karşılık, iş akdinin gazeteci tarafından feshi de, esas itibariyle bir ay önceden ihbar şartına bağlı kılınmışsa da, bir çok ahvalde, gazeteciye, ihbar müddetini beklemeden iş akdini fesih yetkisi tanınmıştır. Bunlar arasında, bilhassa; gazetecinin çalıştığı mevkutenin veçhe ve karakterinde, gazetecinin şeref veya şöhretini veya umumiyetle manevî menfaatlerini ihlâl edici vaziyet ihdas edecek şekilde bariz bir değişiklik vukubulduğu zaman gazetecinin haiz olduğu fesih yetkisini saymak gerekir (Madde : 11).

Bundan sonra, gazetecinin ücreti, kuvvetli bir himayeye kavuşturulmuştur: Vaktinde ödenmeyen ücretlerin % 2 fazlasiyle ödenmesi, türlü askerlik hizmetlerinde iken de bu ücretin türlü şekiller ve derecelerde ödenmeğe devam edilmesi, mensup olduğu mevkutedeki bir yayın dolayısıyla hürriyeti tahdide uğradığı zaman dahi ücretinin işleme ile, nihayet gazetecinin ölümü halinde ailesine, bu aylık ücretin üç misli tutarında bir tazminat verilmek mecburiyeti gibi...

Nihayet, gazeteciye türlü tatiller ile, yıllık ücretli izin tanınmıştır. Bu yıllık ücretli izin miktarı, çalışma yıllarına göre 4 ile 6 haftadır.

Ayrıca; gazeteciler 5018 sayılı kanun hükümlerine göre sendika kurabilir; keza, 3008 sayılı iş kanununa, 4772 sayılı iş kazaları ile meslek hastalıkları ve analık sigortaları kanununa, 5417 sayılı ihtiyarlık sigortası kanununa, 5502 sayılı hastalık ve analık sigortası kanununa da tabidirler.

B — Gazeteciyi çalıştıran iş verenin hukuku : Gazeteci karşısında, bu kimselerin hukuku da korunmuştur. Bunlar arasında, bilhassa, iş akdinin

gazeteci tarafından feshinin de bir ihbar müddetine tâbi olması ile (Madde: 7) mevkute mes'ul Müdürünün veya mevkute sahibinin haberi olmadan yaptırılan veya mes'ul Müdürün tetkikinden geçirilerek neşri takarrür eden yazı üzerinde tahrifat, tadilât, tay, yahut ilâveler yapılarak yayımlanan bir yazıdan dolayı hürriyeti tahdide uğrayan gazeteciye ücret vermeğe mecbur olmayışını gösterebiliriz.

II — İDARENİN KUSURU KARŞISINDA FERDİN KORUNMASINA DAİR:

25/2/952 tarihinde kabul edilip 29/2/952 tarihinde yayımlanan ve bu tarihten bir ay sonra yürürlüğe giren yeni 5887 sayılı «Harçlar Kanunu»:

A — 37 inci maddenin Ç ve D fıkraları; İcra ve İflâs dairelerinin kusuru yüzünden yanlış yapılmış muamelelerin islâhı, iptali kararları ile; bu islâh ve iptalden sonra yeniden yapılacak bütün muameleleri harçtan muaf tutmaktadır.

B — 61 inci maddenin ç fıkrası; tapu ve kadastro idareleri tarafından yapılacak hataları tapu ve kadastro harcından muaf tutmaktadır.

III — ALELUMUM FERDÎ HUKUKUN KORUNMASI:

1 — Mülkiyete zilyetliğin korunması:

16/4/952 tarihinde kabul edilip 24/4/952 tarihinde yayımlanan ve aynı tarihte yürürlüğe giren 5917 sayılı kanun: bir gayri menkulün zilyedini himaye etmek maksadiyle hareket etmektedir. Kanunun birinci maddesine göre: hakikî veya hükmi şahısların zilyet buldukları bir gayri menkule bir başkası tecavüz ve müdahalede bulunursa, o gayri menkulün zilyedi, gayri menkulün bağlı bulunduğu mahallin Kaymakam veya Valisine müracaat eder. Bu otoritelerde, bu tecavüz ve müdahaleyi defederek o gayri menkulü, zilyedine mahallen teslim ederler.

2 — Öğrenim hakkının genişlemesi:

Evvelce, 7 yaşını doldurmuş olanlar devlet okulları ile aynı rejime tâbi olan okullarda öğrenim hakkından faydalanabilirlerdi. 6/6/952 tarihinde kabul edilen ve 23/6/952 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 5955 ve 5956 sayılı iki kanun; her yıl Eylûl sonuna kadar altı yaşını bitirmiş olanların ilk okullara devam edebileceğini kabul ederek bu öğrenim hakkını, müddet bakımından genişletmiştir.

3 — Türkiyede seyahat etme ve Türk vatandaşlığına girme hakkını kazanmak:

431 sayılı kanun Türkiyede hilâfeti ilga etmiş ve Osmanlı Hanedanına

mensup olan bilcümle eşhasın Türkiye Cumhuriyeti memleketi dışına çıkarılmasını emretmişti.

Şimdi, 16/6/952 tarihinde kabul edilip 23/6/952 tarihinde yayımlanan ve yürürlüğe giren 5958 sayılı kanun 431 sayılı kanunu tadil ederek hanedan mensuplarından mühim bir kısmına; Türkiye'ye gelmek, Türkiye'de oturmak Türk vatandaşlığını kazanmak hakkını tanımıştır. Buna göre; sadece, mülga hilâfet ve Osmanlı saltanatı hanedanından, Padişahlar sulbünden olan erkek azası ile bunların erkek furuu Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'den transit olarak geçmekten memnudur.

Bunların dışında kalanlar Türkiye'ye gelebilir (Madde: 2) ayrıca, bunların vatandaşlığa alınmalarına Bakanlar Kurulu karar verebilir ve bunlar umumî hükümler dairesinde, Türkiye'de mal edinebilirler.

4 — Siyasî vukuat yüzünden emeklilik haklarını kaybetmiş olanların bu haklarının iadesi :

Yeni Türkiye Devleti, 1919 mütarekelerinden sonra, bir taraftan saltanat ve Hilâfet müessesesi etrafında birleşenlerle, diğer taraftan da dış müstevlilerle çarpışmıştır. Bu arada işgal altında veya Sultanın kontrolü altında bulunan yerlerdeki bütün amme idarelerinde memur kadrosu işgal edenlerin, Ankara'da kurulan yeni Hükümete müzahir olmaları ve bunların bir kısmının bir millî mücadele hareketi olan kurtuluş hareketine katılmaları istenmiştir. Kurtuluştan sonra, Ankara Hükümetinin bu davetine icabet etmeyenler, yani millî mücadeleye iştirâk etmeyenler hakkında, bir daha devlet hizmetinde kullanılmamaları hakkında karar verilmiş idi. Bu sebeple, bu gibi kimseler o tarihe kadar devlet memuriyetinde buldukları müddete ait emeklilik haklarını da kaybetmişlerdi. İşte şimdi 21/11/952 tarihinde kabul edilip 28/11/952 tarihinde yayımlanan ve yürürlüğe giren 5989 sayılı kanun bu gibi kimselerin, haklarında karar verildiği tarihe kadar devlet memuriyetinde bulunmuş olmaktan mütevellit emeklilik hakları tanınmıştır.

IV — SİYASÎ HAKLAR ALANINDA : DERNEKLERİN FAALİYETTEN MEN'İ :

5/5/952 tarihinde kabul edilip 13/5/952 tarihinde yayımlanan ve o tarihten itibaren yürürlüğe giren 5927 sayılı kanun, asıl Cemiyetler kanununun 33 üncü maddesini tadil etmiştir. Bu 33 üncü madde, kurulması kanunla yasak edilen derneklerin mahkeme hükmü ile faaliyetten men'ini derpiş etmekte idi. Şimdi bu madde üzerinde yapılan tadil ile, mahkemelere, henüz nihaî hükümlerini vermeden önce dahi, bu derneklerin faaliyetlerini men etme ve mallarını muhafaza altına alma yetkisi de tanınmıştır.

II

**1952 YILINDA ÇIKAN, İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ
TANZİMÎ (reglementaire) MEVZUAT**

Bakanlar Kurulunun 5/5/952 tarihli bir kararı ile, resmî gazetede yayımı tarihi olan 9/6/952 tarihinin ertesi günü yürürlüğe giren 3/14959 sayılı Tüzük; 11/8/942 tarihinde yürürlüğe girmiş olan «Ereğli kömür havzası maden ocaklarında çalışan işçilerin sıhhî ihtiyaçlarının teminine dair» olan Tüzüğün 4 üncü maddesini tadil etmiştir. Bu yeni tadile göre artık, eskisi gibi, sadece amele birliğine dahil bulunanların değil, bunların havza dahilinde oturan ve geçimleri kendilerine ait olan aileleri efradı dahi, amele birliği teşkilâtı tarafından meccanen muayene ve tedavi olur.

III

**1952 YILINA AİT, İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ
BAKANLAR KURULU KARARLARI**

1 — Bakanlar Kurulunun 10/1/952 tarih ve 3/14265 sayılı bir kararı; 1/1/952 tarihinde yürürlükten kaldırılan (analık sigortaları prim tarifesi) nin yerine, yeni bir tarifeyi, 1/1/952 den itibaren yürürlüğe koymuştur. Buna göre; yeni analık prim tarifesi, iş yerlerinin tehlike, sınıf ve derecelerine bakılmaksızın bütün iş yerleri için seyyanen uygulanacaktır.

2 — Bakanlar Kurulunun 29/4/952 tarih ve 3/14937 sayılı kararı; 3008 sayılı iş kanunu ile, bunun bazı maddelerini değiştiren 5518 sayılı kanun hükümlerinin tatbikini, yeni mahal ve iş kollarına da teşmil etmektedir. Bu kanunlar hükümlerinin, kendilerine de teşmil edilerek tatbik edileceğini emrettiği mahal ve iş yerleri bir cetvelde gösterilmiştir.

IV

**1952 YILINA AİT, İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ DANIŞTAY
İÇTİHADININ BİRLEŞTİRİLMESİ**

(Tevhidi içtihad) KARARLARI

1 — Türk Vatandaşlığı bahis konusu olan hallerde, ihtilâfın Danıştayca çözülebileceğine dair tevhibi içtihad :

Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulunun Türkiye Büyük Millet Meclisinin 23/12/935 tarih ve 921 sayılı kararına dayanarak 24/3/940 tarihinde verdiği bir kararı ile 18/5/945 de verdiği diğer bir kararı arasında Türk vatandaşlığı bahis konusu olan hallerde, ihtilâfın Danıştayda tetkikine imkân olup olmadığı hususunda aykırılık hasıl olmuştur.

Bu aykırılığın, tevhibi içtihad yoluyla giderilmesi için, dava daireleri Genel Kurulu işi tekrar incelemiştir. Bu kerre verilen 25/1/952 tarih ve

E. 326-K. 47 numaralı kararı bir tevhide içtihad halinde şunu tesbit etmiştir: Büyük Millet Meclisinin adı geçen 921 sayılı kararı, iki yabancı devlet tabiiyetini alâkadar eden ihtilâfların Danıştayca tetkik edilemeyeceğini söylemektedir. Bu 921 sayılı kararda, Türk vatandaşlığı bahis konusu olan halde ihtilâfın Danıştayca tetkikine mani bir hüküm yoktur. Binaenaleyh, Türkiye hükümetinin herhangi bir kimseyi, Türk tabiiyetinde addedip etmemesinden mütevellit ihtilâfların Danıştayca tetkik edilerek bir hükme bağlanması icabeder.

Demek ki, bu suretle teşekkül eden içtihadı göre; Türk vatandaşlığı bahis konusu olan ahvalde, tabiiyet ihtilâfları hükümet tasarrufu acte de gouvernement teşkil etmekten kesin olarak çıkarılmış, bu husustaki insan hukuku, Danıştayın teminatı altına konmuştur.

2 — Bir memur hakkında, kanunsuz yapılan bir terfi işleminden sonra, kanuna uygun müteaddit terfiler cereyan ettiği takdirde, idarenin, o kanunsuz terfi geri alamayacağı hakkında tevhide içtihad :

Danıştay dava daireleri Genel Kurulunun 14/4/950 tarihli bir kararı; kanuna aykırı bir terfi işleminden sonra, aynı memur hakkında, sonradan, diğer terfi işlemleri yapıldığı takdirde, idarece müdahale yapılarak o kanunsuz terfiin düzeltilemeyeceğini, geri alınamayacağını tesbit etmiştir.

Halbuki beşinci daire 22/9/950 de bu gibi kanunsuz terfilerin bir müdahale ile, idarece her zaman düzeltilebileceğine, geri alınabileceğine karar vermiştir.

Bu kerre, Dava Daireleri Genel Kurulu bu aykırılığı gidermek üzere 26/9/952 tarih ve E. 15, K. 244 sayılı tevhide içtihad kararı ile şunu tesbit etmiştir: Kanunsuz bir terfi işlemi, memur lehine bir müktesep hak teşkil etmez. Fakat bu terfi, bazı sübjektif tesir ve neticeler de doğurur. Binaenaleyh kanunsuz bir terfiin idarece her zaman geri alınabileceğini kabul etmek, terfiin tesir ve neticelerini tehdit eden müphemiyet ve kararsızlığın hudutsuz bir şekilde devamına yol açar. Bu da, idare hukuku sahasındaki istikrar esası ile telif edilemez.

Bu sebebe binaen, kanunsuz bir terfi işleminden sonra, aynı memur hakkında, kanuna uygun müteaddit terfiler cereyan ettiği takdirde, idare tarafından kanunsuz terfiin artık geri alınması tecviz edilemez.